

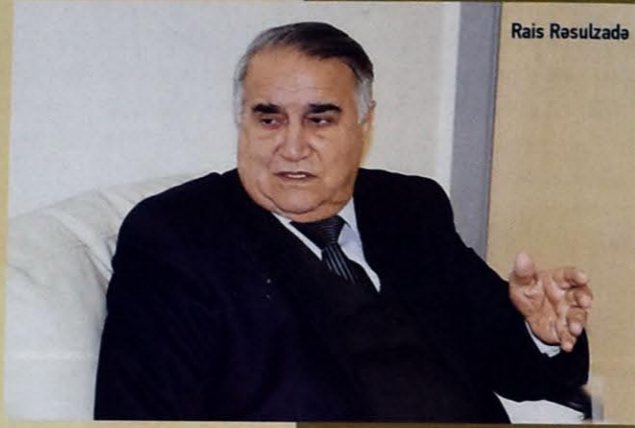
BİR GÜNƏŞİN ZƏRRƏLƏRİ...

AXC-nin 100-cü ildönümü ərafəsində "Mədəniyyət.AZ" jurnalı redaksiyasının qonağı Cümhuriyyət banilərindən Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin nəvəsi Rais Azər oğlu Rəsulzadə oldu.

Rais müəllim 1 noyabr 1946-cı ildə Qazaxıstanda sürgündə doğulub. Karaqanda şəhərində orta məktəbdə, eyni zamanda Ümumittifaq Qiyabi İncəsənət Xalq Universitetində oxuyub. Sonra Azərbaycana gələrək 1965-1969-cu illərdə Əzim Əzimzadə adına Dövlət Rəssamlıq Məktəbinin tələbəsi olub.

Hərbi xidmətini başa vuraraq yenidən Bakıya qayıdıb, 1972-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun bədii qrafika fakültəsində təhsil alıb və burada da müəllimlik fəaliyyətinə başlayıb.

1978-ci ildən SSRİ və Azərbaycan rəssamlar ittifaqlarının üzvüdür. Keçmiş İttifaqın sergi salonlarından başqa, əsərləri Kubada, Əfqanıstanda, Polşada, ABŞ və başqa ölkələrdə nümayiş etdirilib. 2002-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar rəssamı fəxri adına layiq görülüb.

Rais Rəsulzadə

Həmsöhbətimiz adını nənəsinin qoyduğunu deyir: "Qardaşıma Ramiz, mənə isə Rais adını verdilər. Adətən mənə kimi də təqdim edirlər. Amma əslində, adım Raisdir. "Ra" qədim Misirdə Günəş rəmzi olub, "İs" isə şüa, istilik anlamını verir. Hər halda nadir adlardan biridir.

Əlbəttə, rəssamlıq yaradıcılıq işidir; rəssam olurlar, rəssam doğulurlar reallığı bizə yaxşı tanış olsa da, arzusunun haradan qaynaqlandığını soruşuruq. Rəssamlığa uşaq yaşlarından marağı olduğunu deyən Rais bəy, atası Azərin də rəsmlər çəkdiyini söyləyir:

"Bülbül nə üçün oxuyur, onu oxutduran nədir? Əgər bilsəydi, bəlkə, heç oxumazdı. Rəssamlıq da belədir, yəni daxili tələbatdır, insanın təbiətindən irəli gələn bir şeydir və hər kəs onun qarşısında təslimdir. Yaradıcı insanlar öz sənətinin əsiri olurlar. Amma elə adamlar var ki, bu peşə ilə məşğulsa da, başqa sahələrdə də uğurlara imza ata bilər. Yaxud həm diplomat, həm də rəssam kimi fəaliyyət göstərən böyük, yaradıcı insanlar olub. Rəssamlıq Allahdan gələn bir şeydir və bunu inkar etmək qeyri-mümkündür. Lakin mühtəddən çox şey asılıdır".

"Bu, mənim qanımda idi", – deyən müsahibimiz sən demə rəssamlıqla yanaşı, yüngül atletika və şahmatla da məşğul olubmuş.

Rəsulzadələr

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və onun qurucuları haqqında düşünərkən ilk öncə təsəvvürümüzə Məhəmməd Əmin Bəy və Rəsulzadələr ailəsinin üzvləşdiyi dəhşətli faciələr canlanır. AXC banisi məcburiyyət qarşısında vətəni tərk etdikdən sonra xaricdə mühacirətdə, Novxanı kəndində yaşayan ailəsi isə Qazaxıstan ucqarlarındakı sürgündə ağır məşəqqətlərə qatılmalı oldu. Məhəmməd Əmin Bəyin atası Axund Hacı Ələkbər 1927-ci ildə vəfat etdi; bütün qadağalara baxmayaraq, Novxanı sakinləri onu böyük ehtiramla son mənzilə yola saldılar. Doğma anası Zinyət xanımı erkan itirdiyindən atası ikinci dəfə Maral xanımla ailə həyatı qurmuşdu. Kiçik Məhəmməd Əmini və bacısı Şəhrəbanunu böyüdü bəy-bəy çətdirən Maral xanım, sözün həqiqi mənasında, onlara analıq etmişdi. Özü də çox dindar xanım idi, qatarla 28 günlük sürgün səfərində yad kişilərin yanında narahatlıq yaranmasın deyə, yalnız gündə bir-iki dəfə qəndi suya salaraq sümürürdü. Bakıdan gətirdiyi əncir qurusu da qurtardıqdan sonra, ümumiyyətlə, heç nə yemədi və Taldı-Kurqana çatan vaxt dünyasını dəyişdi.

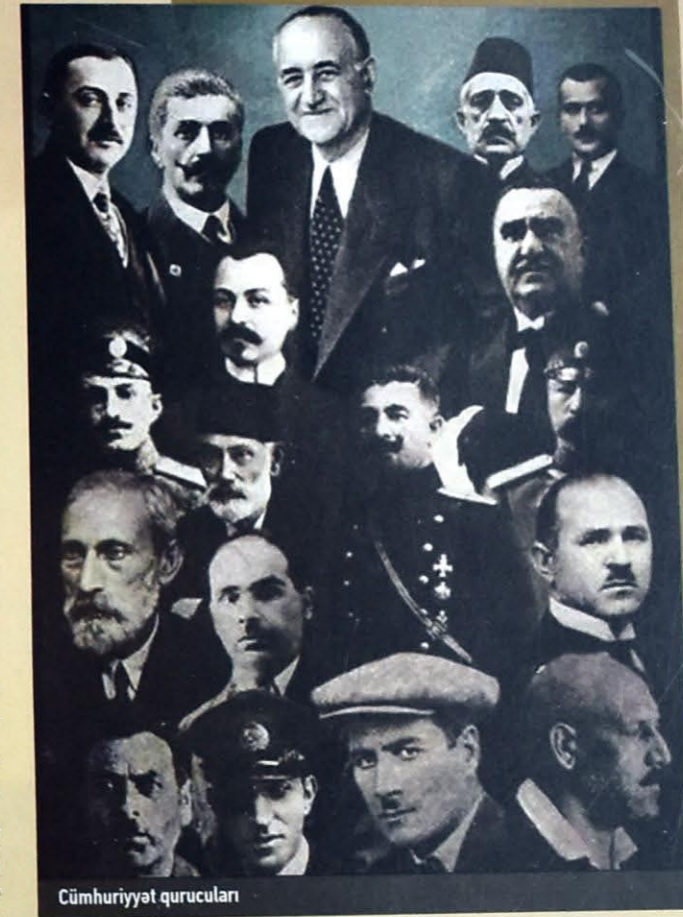
Yeri gəlmişkən, övladlarından peşə yolunun davamçısı ilə maraqlanıyıq. Hiss olunur ki, ailəsi barədə çox danışmağı xoşlamır.

"Sadə ailəm, həyat yoldaşım və Humay adlı qızım var, – deyir. – Qızım rəssamlıqdan uzaqdır. Halbuki, uşaqlıqda çox gözəl rəsmlər çəkirdi və bacarıqlı idi. Ona bu sahədə işləməyi təklif etsəm də, mənim əziyyətlərimi bildirib qəbul etmədi. İndiki gənclər öz seçdiyi yolla gedirlər. Belə olsa, daha yaxşıdır. Humayın elektronika, kompüter sahəsinə marağı daha çoxdur".

– Rais bəy, uzun illər AXC və onun banilərini haqqının özünə qaytarılacağı günü səbirsizliklə gözləmişiniz. Nəhayət, Azərbaycan ikinci dəfə dövlət müstəqilliyi qazandıqdan sonra Cümhuriyyətin varisi elan olundu və bu istiqamətdə peşəkar tədqiqatlar, araşdırmalar başladı. Cənab Prezidentin Sərəncamı isə dövlət rəhbərliyinin, xalqın şanlı keçmişinə, ictimai tarixinə məhəbbətini rəsmən təsdiqlədi. Həmin xəbəri necə qarşıladınız?

– Çox gözəl və çox əla! Bu barədə elə Sərəncam verilən dəqiqələrdə jurnalistlər mənimlə əlaqə saxladılar, əhəmiyyətli bir sənəd olduğunu vurğuladım. Xüsusən, milli dəyərlərin qorunub saxlanması, gənclərin öz tarixini öyrənməsi baxımından aktuallığını qeyd etdim. Yeni nəsillərin mənsub olduğu xalqın, vətənin şərəfli keçmişini, milli azadlıq ideologiyasını, mədəni dəyərlərini bilməsi çox vacibdir. Həmin dəyərlər də elə-belə yaranmayıb ki..? Böyük şəxsiyyətlər mürtəcə hakimiyyətlərin təhdidi qarşısında heç nədən çəkinməyərək o prosesləri nəzəri cəhətdən işləyib hazırlayıblar, əməli fəaliyyətdə həyata keçiriblər. Cənab Prezidentə minnətdarlığımı bildirirəm!

Nə yaxşı ki, ötən əsrin əvvəllərində təməli qoyulmuş möhtəşəm demokratik proseslər, dövlətçilik ənənələri izsiz ötüb keçmədi. Ötən müddət ərzində xalqımızın vətənpərvər övladları azadlıq odunu ürəyində qoruyub saxladı, sönməyə qoymadı və növbəti mərhələlərə ötürdü. Nəticədə, Cümhuriyyətin süqutundan 70 il sonra ölkəmiz ikinci dəfə istiqlalıyyətini elan etdi. Məhəmməd Əmin Bəyin təbircə desək, bir kərə yüksələn bayraq bir daha enmədi! Dövlətimizin baş-

Cümhuriyyət qurucuları

çısı da çox haqlı olaraq Azərbaycan Respublikasını AXC-nin hüquqi varisi sayır.

– 100 yaşlı Azərbaycan Cümhuriyyəti sizdən ötrü, ilk növbədə, nədir – babanız Məhəmməd Əmin Bəy və silahdaşlarının çin olmuş arzuları, hüquqi-demokratik dövlətçilik təsisatı, yoxsa azərbaycanlıların bir xalq, millət kimi özünü təsdiqi..?

– 1918-ci ilin 28 mayında Şərqdə ilk demokratik respublika quruldu. Azərbaycan Cümhuriyyətinin bu statusu xalqımızın siyasi-mədəni səviyyəsinin, intellekt və AXC potensialının, daha hansı milli-mədəni dəyərlərə sahibliyinin göstəricisidir. AXC qoca Şərq,

Leyla (Vanda) xanımla

vətənə bir neçə dəfə gəlmişdi...

- Gözünün qabağında bütün ailəsi pərən-pərən olan atam 1946-da, 58-də, yetmişinci illərdə Bakıya bir neçə dəfə səfər eləsə də, soyuq münasibətlə üzləşmişdi. Sonuncu – 1991-ci il gəlişində birgə Şəhidlər Xiyabanını ziyarətə getmişdik. Heydər Əliyev də böyük bir heyətlə ziyarətdə idi... Mərhum prezident bizə yaxınlaşaraq görüşdü, atama müraciətlə "Siz Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin oğlu Azərsiniz?" – deyə soruşdu. Onlar xeyli söhbətləşdilər, sən demə, televizorda görüb tanıyıbmış...

O zaman onu Novxaniyə aparmışdım, Rəsulzadənin ata evinə, ulularımızın torpağa tapşırıldığı qəbiristanlığa baş çəkdik, Məhəmməd Əmin Bəyin atasının məzarı yanında dəfnini vəsiyyət eləmişdi. 1993-cü ilin iyulunda ağır xəstələnəndə Karaqandadakı evində çarpayısının yanında idim. Ayın 8-dən 9-na keçən gecə dünyasını dəyişdi, biz dərhal hazırlıq işlərinə başladım. Artıq Bakıda olan

Heydər Əliyev bu barədə məlumatlandırılıbmış, zəng vurdular ki, atamın nəşini gətirmək üçün təyərə göndərir...

- Təbii ki, nə qədər Azərbaycan, bir o boyda da Türkiyənin cazibəsində idiniz, sağlığında görə bilmədiyiniz babanızın məzarını ziyarətə tələsirdiniz... Nə zaman qismət oldu?

- 1997-ci ildə qardaş ölkəyə yaradıcılıq ezamiyyətinə

qalıb müəllim kimi fəaliyyətimi davam etdirdim. Dəfələrlə həm Qazaxıstan, həm Rusiya, həm də ittifaqın digər ölkələrində müxtəlif vəzifələr və iş təklif olunsada, həmişə Bakıda yaşayıb çalışmağı üstün tutmuşam. Rəngkarlıq yaradıcılığında da daim Azərbaycan mənzərələrini çəkməyə üstünlük vermişəm. Bu səbəbdən Bakı kəndlərinə və ölkənin digər rayonlarına tez-tez səyahət edirəm.

- Azər Rəsulzadə də, səhv eləmirəmsə, vəfatına qədər

Uzun çarpışmalara rağmen ailəsinə qovuşa bilməyən Rəsulzadə qürbətə polyak əsilli Vanda xanımla evlənir. Lakin bəzi faktlara əsaslanaraq güman etmək olar ki, bu hadisə 30-cu illərin II yarısından tez baş verməyib. Belə ki, ötən əsrin 70-ci illərində Vanda xanımla Ankarada qonşu olmuş türkiyəli yazar Bülənt Danişoğlu onun bir sıra xatirələrini qələmə alıb.

Vanda xanım Varşava Universitetinin fransız filologiyası fakültəsini bitirmişdi. O, ömrünün son anlarına kimi öz həyat yoldaşına sədaqət qalmış, mühacirət həyatının bütün ağrı-acılarına Məhəmməd Əmin Bəylə birlikdə mətanətlə sinə gərmişdi. Rəsulzadə Vandaya "Leyla" deyə müraciət edərmiş.

Bülənt Danişoğlu onun haqqında yazır: "Leyla xanımla 1970-ci illərdə tanışdım. Kızılırmak sokakda, indi Ankapol sinemasının olduğu yerdəki binanın bir zirzəmi qatında qalırdı. Həmin küçəyə köçdüyümüz gündən bəri hər gün itin ipindən tutaraq titrək addımlarla yeridiyini görürdük. Arıq, ağbəniz, gülərlüzlü, yaşlı, amma gözləri parıldayan bir qadın idi. Məhəllə əsnafı ona "madam" deyə xitab edərdi. Ləhcəsindən türk olmadığı anlaşılırdı. Sonra bir gün anam onu evimizə dəvət etdi. Madamın adının Leyla olduğunu o zaman öyrəndim. Zətan özü də bir müddət sonra adının Vandadan Leylaya dönüşməsinin hekayəsini anlatmışdı. Sevgili kocası "Leyli və Məcnun" əhvalatını danışmış və adının Leyla olmasını istəmişdi – kocası, yəni Azərbaycan Cümhuriyyətinin qurucusu və ilk cümhur başqanı Məhəmməd Əmin Rəsulzadə..."

Leyla (Vanda) xanım 1974-cü ildə Ankarada vəfat edib və elə orada da dəfn olunub.

AXC memarının mübarizələr və acılarla dolu ömrü 1955-ci ilin martına qədər davam edir. Martin əvvəlində şəkər xəstəliyindən əziyyət çəkən Məhəmməd Əmin Bəyin səhhəti pisləşdi və o, Ankara Universitetinin Tibb fakültəsinin klinikasına yerləşdirildi. Martin 6-da gecə saat 22:50-də dünyasını dəyişir...

Dostların ahatəsində

la İstanbula getmişdik, milli pulumuz da yenica dövrüyə buraxılmışdı. Kafedə aylaşib nahar elədik, hesabı ödəyəndə üzərində Məhəmməd Əmin Bəyin şəkli həkk edilmiş min manatlıq əsginas masanın üstünə düşdü. Rza bəy ofisiyanın diqqət kəsildiyini görüb mənə işarə ilə, "bax, bu kişinin nəvəsidir" söylədi. Mən həmin türk gəncin heyətini, sevincini, bizə təzimini təsvir edə bilmirəm...

- Rais müəllim, ötən həftə müsahibə ilə əlaqədar sizə telefon açanda Türkiyədə olduğunuzu dediniz, yaqin ki,

Cümhuriyyət tədbirlərində iştirakla bağlı idi...

- Bəli, Rəsulzadə və Azərbaycan Cümhuriyyəti mövzusunda bir neçə tədbirə, film təqdimatına qatıldım, bəzi gələcək layihələrlə bağlı məsləhətləşmələr apardıq. "Son dayanacaq" filmi çəkilib, Rəsulzadənin həyat-fəaliyyətindən bəhs edən başqa bir ekran əsəri də hazırlanır. Nəşriyyatlar, kütləvi informasiya vasitələri bu istiqamətdə fəal çalışırlar. Eləcə də bu günlərdə Bakıda görkəmli tarixçi alim Aydın Balayevin təşəbbüsü ilə M.Ə.Rəsulzadənin Ceyhun Hacıbəyliyə yazdığı 39 məktub kitab halında işıq üzünə çıxıb.

Bilirəm ki, bu mövzuda, tədqiqatlar aparılır. Həmin araşdırmaların nəticəsi olaraq ölkə daxilində və xaricdəki arxivlərdə saxlanılan bir çox sənədlər gün işığına çıxarılacaq və gələcək nəsillər Cümhuriyyət barədə daha dolğun bilgiler əldə edə biləcəklər. ♦

Zöhrə Əliyeva
Qurban Məmmədov

göndərdiyimi eşidəndə, inanın ki, uçmağa qanad axtarırdım. Ankaraya yetişən vaxt tez-tələsik oradakı azəri-türk dərnəkləri ilə əlaqə yaradıb Məhəmməd Kəngərli, Cəmil Ünal, Əhməd Qaraca və başqaları ilə birgə Əsri qəbiristanlığına getdik. Onlar mənə məzarla başbaşa buraxıb kənara çəkildilər... (kövrəlir) və ürəyimdə yığılıb qalan sözləri, Rəsulzadələrin faciəsini göz yaşları içərisində pıçıldadım...

"Yetmiş illik ayrılıq axır ki, yetdi sona,

Salam, Rəsul övladı Məhəmməd Əmin kişi..!"

Qardaş Türkiyənin Rəsulzadə ruhuna möhtəşəm sayğı və sevgisini gördüm: Əsri məzarlığının mərkəzində (dünyada rast gəlinməyən) Məhəmməd Əmin Bəyin adını daşıyan küçə var. Ankarada böyük bir texniki-humanitar liseyə Rəsulzadənin adı verilib. Bütün ölkə boyu müxtəlif prospektlər, parklar, siyasi-mədəni-təhsil qurumları onun şərəfinə adlandırılıb və sair. Yəni hara getdimsə, babama, AXG-yə, Azərbaycan Respublikasına, xalqımıza tükənməz məhəbbətin şahidi oldum. Yadımdadır, bir dəfə müstəqillik qazandığımız zamanlarda mərhum sənətkarımız Muxtar Avşarovun oğlu rəssam Rza Avşar-